

ДҮРГЕН, ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ТУДАР

Бөрүштүг кылдыр туткан, ишти, даштын шөбөргөнү дөңсө, дөңсө, чырык, чылым клуб азы библиотекка чоңуңу согуургалым, азда ойноп-өгөлдөр хандыкылымын дораан-на дайныгып, кичини бодунче хаара тудурун. Бүжөнүшкүндөгү ажалдан хүнөөн чоң боттарыңа хостуг шактарың шак ыдыг черлерге кылурун, эрттеринге ынактар.

Бистин партиясы болгон чаала-ыс чоң ортузунга партиянын иле-олотуг ажалын чорударынын кол дагыр черлери болуп кылурун, олардын тудурунча улуг кичээнгейи салым, чылым-на хей түнүгү ажа-херетини үндүрүп турар. Клубтарың, библиотектарың, кызыл булчуңдарың тудуларың дүргөн, эки шынарлыг туруп, ажалга кичирерини айтырып чер-черде партия, совет, профсоюз, организацияларыңа доктаамал хайгаралыңа, удурутулаңа турары, маңа комсомолдун улуг кирешелгиле херек дээрин СЭКП ТК-нын июнь Пленуму (1963 ч.) чугула, улуг согууларын бирээни кылдыр демделгиле.

Тыяның кезде суурларын бугурунча-ле клуб, библиотекка бар. Чаа тутуңган клубтар кезде суурларга чылым-на белин үңү, аларже кирер экинчи аксында «Кирини мөөрлөдү» дэп бижимелдер кичини кичээнгейи хаара түдү бээр. Хойжу бригадаларың, чоңоң чаала тургустунган төптөрүңе чаа клуб азы кызыл булчуң бо-ла турупкан болулар.

Ыңгалда-даа чамлык ажал-агылыңарың, харын-даа райондарың чамлык удурутууларың талашыңдан ажалчы чоңуңу кылурунча даштан-таштан оода болуп клубтар тудуң чорударың, тудуп турар клубтарың, библиотектарың, туду-луг дүргөн доозарыңа кичээнгейи салым чорутарың дугайыңа чаа-гааларың кезде бижикчилер редас-пизае чорутуп турар. Танды район-нуң «Элегес» совхозунун ажалчыны Б. Оми бисе чоруткан чаагаалыңа мыңаар бижиле: «Бистин совхозтук төүтөгө клуб тудуң 1958 чылда эгелгел. Оон бээр ам сес чыл чедип турар, тудуп мыңага дээр доозубан. Сөөгү үдө оон тудуу шуут ара соксаң, ол клубтун тудууңа бо чылым 70 мун рубльди үндүргөн. Ыңгалда-даа тудуп биеңи-ле көргөңгө хей хейи байды-биле оңаар берген турбушкан. Харын-даа чамлык чер-лери урелин турар аларган. Чаа клубтун доозуң, оңу ажалга кичи-редин чоң четтикпейи маңап турар».

«Кызыл кезде тудуп» тудуп эргел-леи Элегес суура кылугу тудар дугайыңа керээни мыңага дээр күтүспейи келген. Тудуңу айткан графика суугар чорутуп, оңу доозары бистин кулаастан чедип түвөнү ол тудуп эргелгелгиле натааныңи аш Зандев эки билир-ле болгай. Клуб тудуу мыңаг байдалың болуп, бо талашы-биле чоңуңу негелдиз ула-дып турда, «Элегес» совхозтук ин-рекциясы, кезде Совет, медал партия, профсоюз, комсомол, организация-лары боттук хемчег алабын, ол чет-пестер-биле өткөңи турары канча-даа таарышпас.

«Хадик» колхозка клуб тудары эргөжөк чугула болуп турарының дугайыңа айтырып тургураа Бия-Хемнин партия райкомунун бирги секретары эш Ю. Катков мыңдыг харыны берген:

— Баштай мал ажалын хөгжүдөр, колхозчуларын материалдыг чаагай байдалын бедидер херек—диген.

Мал ажалын хөгжүдөр, колхозчу-ларын материалдыг чаагай байда-лын бедидер чугула айтырып-дир харын. Ыңгалда-даа колхозчуларын културлуг негелдизин хандыры, даштан-таштан оода болуп кылурун, олардын кичээнгейи салым, чылым-на хей түнүгү ажа-херетини үндүрүп турар. Клубтарың, библиотектарың, кызыл булчуңдарың тудуларың дүргөн, эки шынарлыг туруп, ажалга кичирерини айтырып чер-черде партия, совет, профсоюз, организацияларыңа доктаамал хайгаралыңа, удурутулаңа турары, маңа комсомолдун улуг кирешелгиле херек дээрин СЭКП ТК-нын июнь Пленуму (1963 ч.) чугула, улуг согууларын бирээни кылдыр демделгиле.

Улуг-Хем районун «УТБА 25 чылы» совхозтун Арыг-Уулу суу-рунда клубтун тудуу 1959 чылда эгелгел, амдыга дээр дооступ ча-даан, Ол-ла совхозтун Арыскан суу-рунда чаа клубтун тудуу сес чыл дүргүзүңа доозулбаа. Оңу тудууга куруелен берген акшаны харын мал кажаларын тудурунча болгон эске чутулгел чарыдаан. 1964 чылда 8 мун рубльди ол клуб тудууга ку-руелен бээр, оңу база эске ар-чарыдаан. Арыскан клубуңу тудуу доозулган, ажалга кичирген дээр дугайыңа куруе негелдиз докумен-тин совхозтун удурутуулары бол-гон кезде Совет бо чылым эгел-ле республиканың статистика эргел-гиле кирген.

Эрин, Өвүр, Тес-Хем райондарың кезде суурлары, хойжу бригадалар төптөри эки тутуңган клубтар, кы-зыл булчуңар-биле бүрүн хандырып-кан болгон оларын материал-тех-никтик баазаы бижиккан. Ыңгал-ган бо районнар култура албан чер-лерини тудууларың талашы-биле эске районнара эки үлгөргө-чикок болуп турар. Чөөн-Хемчик районун Ленин аттыг колхозунун Баян-Тала салбырының төүтөгө чаа клуб тудуу-га доктаа чаа эгелгел, дооступ туду-жу К. Демчи-Сурунча удурунча туду-жулар бо чылым Октябрь байырлары-нын бурунчулук оңу ажалга кичи-ред дээр ажаллап турарын канча-чире мактаваа боор. Улуг-Хем ра-йонун А. Я. Шимет районунун тө-вү—Чаадыга ий кичи олуттук, дегелм көрүштүг, чаа клубтук кыска үеини дүргүзүңа доокшан, ажалга-ла кирген.

Клубтар, библиотекалар, кызыл бу-лчуңар тудууларың боттарының эге-лек чоруту-биле чорутуп турар кол-хозтарың мыңдыг эки үлгөргө-чикок эске ажал-агылар чуге эдериң бол-бас деп.

Төдүн суура каш чыл дүргүзүңа дооступ чаалаң ийи калт култура бажынының тудууңу дугайың о-дууларга моон мурунча дүгүтүлөп бижилгел болгай. Чаа, катап тур-густунган район Бай-Тайганың уду-рутуулары ол тудуу чоңоңу үдө ажалга кичир дугайыңа чугула хемчеглери алар дээрине доосту-сөңгөн.

Култура албан черлериниң туду-ларын дүргөн, эки шынарлыг туду-ры—чоңуңу културалың, билиңи, коммунисттик медалдар бедидер дугайыңа ажал-агы удурутуулары-нын салым чоңагыр чорутуңан, партия, совет, профсоюз, комсомол органдарың удурутула, дуазыңдан кол хамзаарың.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

СЭКП ТК-нын Пленумунун ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛЧЕ

ДУЖУТТУ БЕДИДЕР ДЭЭШ

УЛУГ-ХЕМ. «СЭКП-ниң кезде ажал-агыым улам ыңай хөгжүдөр, талазы-биле соңгаарлат-ым-ма хемчеглериң дугайыңа айтырың СЭКП ТК-нын Пленумунга чугаалашканы база моон сонгаар ач чорудар ужурулг чаа хемчеглер не-газын ажал-ишчилериниң политингит болгаш куш-амылчы идепкейи көдүрүп турар.

Тарааны курунча садып алырының өртөз бугу-даге улуг ажыгы бээр деп чүвөнү медалар бижилгел, бо чылым дүжүтү бедидериниң хем-чеглериң улуг-хемчилер ач турар. Районун, бу-дурал эргелгилеңиң тускай эртемчилери бо хүннерде СЭКП ТК-нын Пленумунун материал-дарын чоңга тайылбырлаар ажалдарың эгел-гиле берген.

«Х Улуг хурал» кезде ажал-агы эртелиңе

тараа суггарыкчыларың семинары болуп эр-тен. Ук семинарың ажалын районун будуру-ге эргелгилеңиң кол инженерин эш Черепанов удурунган. Колхозтун бирги болгаш ийги хову бригадаларың суггарыкчылары суггары-гай чорударың техникумун өргөң.

Колхоз агроному Сопулай, хову бригадир Ирыцын, учетчик Чыдыг-оол, суггарыкчылар Доржан, Биче-оол, Түмөн-оол болгаш эске-даа эштер семинарга чүве чугаалап, дүжүтү улам бедидеринче уланган саналарың-даа бе-рип турганнар. Ук семинарың ажалыңа буду-рулге эргелгилеңиң кол агроному эш Сниткин ба-зе киржиң, чер ажалың дүжүтү бедидери-нин, аргаларың дугайың семинарың киржиң-чилеринге чугаалап берген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТАРЫП КИРИПТЕРИНГЕ КЫМ БЕЛЕНИЛ?

ОЛАРЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

СЭКП ТК-нын марта болуп эртен пленум СЭКП-ниң кезде ажал-агыым улам ыңай хөгжү-дөр талазы-биле чугула айтыры-ны чугаалашкан болгаш бо тала-зы-биле тодаргай суггарыкчылар айткан. Кезде ажал-агымың кол адыры болуп—аер ажалыңа агрономиянык белеткеш, чаагай дүжүтү өстүрүп алыры көрдүң-ген.

«Сут-Хөл» совхозтун Бора-Тай-га салбырының ажал-ишчилери чедип чылым шиттирлери сөөгү чылы—1965 ажал-агы чылым-да шиттир-биле 2240 гектар шөл-ге тараа болгаш мал чечери култураларың тарың. Олар чедип агрономиянык ажалың, суггарыкчыларын калбарташ, бо чылым чорутуңга хей тарааны дүжүтү шиттирлээңер.

Устуңа айтканмыс нити шөлүң 1385 гектары чыын ач-дарыңан. Аңаа чажар урелин кулдууларың чажар шынарыңа чедип арылаттыңан болгаш бо хүннерде оңу хораннаар ажал чорутуп турар. Адың кичи составта-бир эвено хораннаа чогуур кы-зыл-тас урелиңиң 50 тонназын хораннаан. Ол кышан 18 трактор кужулары-биле калы бүрүн сеп-теттиңер болгаш тус-тус тракто-ристтерде бижилгелгиле. Ажал-ишчилер кужуларың бо чылым 350 гектар шөлге тараш, оңу эки дүжүтү алыр сорулга-биле кужу-лар тарың шөлге 2368 тонна өдөкти төккөн. Кол суггарыга бу-галарын септеп, аптаңа. Хову тураларыңа чуртталга бажың-нары, чунар бажың, столоваа бу-рүн септеттиңер. Ол ыңаш, ажалыңың чуртталга ийи өрөз барактын тудуң совхозтун туду-жулары чаксы хову ажалдары-ның эгелгиле чедир доозар сору-галарын салгын, шулургу ажаллап туралар.

Чаксы хову ажалдарыңа шак мыңдыг организастык белеткеш бо ажалың кыска хуусада, бедик

агротехниктиг байдалга эртерир-гиле улуг ийгиң бээр.

К. НОМ-ООЛ.

УЛУГ-АЖЫНТА

Каз-Хем районун «Кызыл туң» колхозунун Улуг-Ажынта хо-ву бригадасының ажал-ишчилери чаксы хову ажалдарыңа белет-келди киңиң тудук чорутуп турар.

Урелиңе хергелгел 700 тонна кызыл-тастың ийги арылааш-кыны Б. Давытка удурункан эвено 3 эгелгиле үстүп алган, «ОС-2» деп тараа арылааш машина-биле дун-хун чок арылап турар. Арылаашкылар 5 хүнүң дүргү-зүңа 250 ажал тонна кызыл-та-сты арылаан. Ук эвеноңу кичи-гүннери В. Тыныкпан, Донулай, Балаачы, Хуураа олар хүн норма-зын 100—130 хүн чедир түссө-лүп туралар. Арылаашкыңан та-рааны шынары эки. Эвеноңу бу-гү кечигүннери артаан урелиңиң арылаашкының чоңоңу үдө доокшан, улаштыр хораннап эгел-дери шиттирлээңер.

Бригаданың кечигүннери чүтлө урелиң арылаашкыны-биле кы-зыл-аарлаттыңан. Кезде ажал-агы машиналарың септелгелди септектик мастер эш Залеваловка удурункан септектик эвенозу чо-рутуп турар. Олар ук бригадала хаммаарыңа септелгелди, аңаа шынарың, ийилерини эки шы-нарлыг кылдыр септеп, коммуни-сттик эзу-биле ажаллап туралар. Ыңгалда-даа, кылым бүт-лө бэй-дал эки деп болбас.

Улуг-Ажынта хову туралдаңа чаксы тарылгага белеткеш ажал-дары чорутуп турар ажал-ишчи-лерин амыдырал-хандырылаңы четпес байдалга тургустунган. Эртен, дүште, кезде оларга хем кылым бээр повар томулзатты-маан. Чунар бажың ажалдавас. Мыда ажаллап туралар хирлиг черлерде удуң турар болгаш ажал шакыңа хостуг үезин чеп ажал-лавын туралар.

Устуңа айттыңан бичин-даа бол четпестериң дарың чайлазың.

чогуур хемчегин алыры негетти-ниң турар.

С. ЛОПСАН.

БЕЛЕТКЕЛ УРГУЛУЧУП ТУР

Улуг-Хем районун «Найраа» совхозунун ийги салбырының та-раажылары чаксы хову ажалы-на белеткеш ажалдарың кыска хуусада доозар дээр ажаллап туралар.

Ук салбырын ажал-ишчилери бо чылым ол-ла култураларың кызыл-тасты 3850 гектарга, мал чечерин 5150 гектарга чажып тарың кылдыр планнааннар. Аңаа хергелгел урелиң кулдуу-ларыңа херек кырында белет-бары 4126 центнер кызыл-тас, 625 центнер арай, оң шиттиңиң чүтлө 3031 центнер кызыл-тас чажар шынарыңа чедир арыла-тыңан. Бо хүннерде бүгү урелиң-нелен четпейиң турары — 816 центнер арай, 312 центнер чыд-ге-тараа, 150 центнер сула, 175 центнер кужураа болуп турар. Ам бөр урелиңиң арылааш-кыны апрельди баштайгы хүн-неринде доозар дээр, бо хүннерде арылаашкының ургутулуң турар.

Ол ыңаш тараа шөлдериниң чедипкелгилеңиң хергелгел 694 тонна өдө ховуларже апарып тектүңер. Оң ыңай, төп хову туралдаңа ийи чуртталга бажымы-ны, столовалың септелгелди до-озуңан болгаш 12 кубометр отту-лар мыңгы мыда сөөртүп чедир-ген. Ук салбырын механизатор-лары септезе чогуур бүгү техни-казының хей урууруң септеп ал-ган болгаш ам хову тураларың-че чедирип турар.

Бо чылым суггарыкчы черлерде бедик дүжүтү өстүрүп алыр со-рулга-биле ук салбыра 32 кичи составтыг суггарыкчылар брига-даны организастаан болгаш чаксы хову ажалдарың үезинде 700 гектар шөлү суггарың план-наан.

З. САРЫГБАЙ.

Совет кинематографистерниң пленуму

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Кинематография ажалдакчылары-ның эвелелиниң оргкомитетиниң Москвага март 30-де ажитты-ган X пленуму В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүндө бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет эрге-чатырларың 50 чыл оюнга белеткеш-биле холбашкан чугула айтырылганы чугаалажып ту-рар. Эртен чылда кино талазы-биле ажалын тудуңдарың база үндүрер.

ССРЭ-ниң Кинематография ажалдакчыларының эвелелиниң оргкомитетиниң даргаы Л. Кулиджанов пленумга илеткел кылган.

Көдөз ажал-агы эртемиңе дуржулганы болбаазыраңгайжыдур

МОСКВА. (СЭТА). «Эртем бодушту болбаазыраңгайжыдур турар, ың-галда-даа эртем боду дуржулга-биле болбаазыраңгайжып турар». Көдөз ажал-агыга шитчилелдерин экидир талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлел хурада чугаалажып эгелгел айтырыгың алыс уткамың илгит. Көдөз ажал-агы шитчилелдериниң методиказын болбаазыраңгайжыдур эргөжөк чугула болганы-биле ол чөвүлел хурады ССРЭ-ниң Көдөз ажал-агы министрствозу болгаш Көдөз ажал-агы эртемчилерин В. И. Ленин аттыг бүгү-өвилел академиязы чыдырган.

Ылаңгыг шенелде-шитчилел-биле, будурулге дуржулгазы-биле, амы-дыралдын боду-биле бижылгатыңан чүтлө херек кырында боттук ба-рымдаалар эртемниң үдөлиңиңе салдыган турар ужуруң деп, СЭКП ТК-нын чоңоң чаа доозулган Пленумунга демделгилең. Теоретиктиг шитчилелдерин калбартырыңа, оларның дегеллиң болгаш үрө-түнелгил болурун бедидеринге эртем ажалдакчылары Пленум кыйтырган.

Чурттуң көдөз ажал-агы эртем черлериниң удурутууларының, эр-темчилериниң чөвүлел хурады партиянык ол шиттирлериңе холбаштыр болуп турар. Көдөз ажал-агы талазы-биле шитчилелдериниң дегеллиң бедидериниң болгаш методиказын болбаазыраңгайжыдур дугайыңа илеткелди ССРЭ-ниң көдөз ажал-агы министрлиниң бирги оралдакчыны Р. И. Сидак кылган. Шитчилелдериниң теориязын болгаш практиказын ажаллап кылырыңа чедипкелгилеңе кыскамы-биле доктааш, сөөгү чыдырың дүргүзүңа чүтлө тус-түс эртемчилер эвес, харын-даа бүдүн эртем албан черлери дуржулга херемини методиказын каржызы-биле ха-жылып, ылаңгыг шенелде-шитчилелди тоомкага алас аларган деп, илет-келди демделгел. Чамдыкта доозулган шитчилелдерини хынаттыңаан, дүш болган материалдарың чедипкелди кылдыр илп үндүрүп, будурулге-ге куткун турган.

Чижээ, Сибиряның болгаш Соңгу Казакстанының ховулуң районнары-га күзүн чажар тараларың хоорунга чажарың, урелиң ажаллап кылы-рыңа алың-бүрү «хуугаазың» аргаларың, хөдүмүң болбаазыраң-ларың Оребуруңуңу дээр аргаларың, Барыны Сибиряның чер ажалыңа одурулгар аразы болбаазыраңлар системаны элекке киргениң Р. И. Си-дак буу-лаа кылган, бадикаттыңаан сүмелериниң санига киргениң.

Будурулгеге сүмелер турар агрономиктиг болгаш зоотехниктиг арга-лары кынаарың күрүнө системаны организастаан илеткелди са-налдаң.

Көдөз ажал-агы шитчилелдериниң экономиказың үдөлиңиңиңиңиң методиказың дугайыңа илеткелди көдөз ажал-агы экономиказың Бүгү-өвилел эртем-шитчилел институтунун директору профессор К. П. Оболески кылган.

Чөвүлел хурада илеткелдерин чугаалажып көөрү эгелгел. Ажалың-да чедип чүс хире кичи дүжүп турар ол чөвүлел хураал үш хүн ургуту-лээр.

АЖАЛЧЫ ЧОННАР ОРТУЗУНГА

ТАМДЫ. Партияның район коми-тетин СЭКП ТК-нын Пленумунун материалдарың келгелгиле ажалчы чоннарыңа тайылбырлап тамыңың ажалыңың калбас-биле чору-луп эгелгел. СЭКП райкомунун экинчи секретары болгаш сов-хозтарың партия организастаалары-ның агитаторлары, пропагандистер СЭКП ТК-нын бирги секретары эш Л. И. Брезневтиң Пленумга илет-келди база Пленумун доктаалары бригадаларда, фермаларда бол-гаш малчыларың аалдарыңа тайылбырлап чоруп турар.

Көдөз ажал-агы улам ыңай хөгжүдөр талазы-биле соңгаарла-тыңа хемчеглериң ажалчы чоннар боттары илепкейиң киржирин ху-дээңип турар. «Тилгелге» совхоз бо чылым 30 мун ажал гектар тарааны

УЛАМ КИЧЭЭНГЕЙЛИГ

Тес-Хем районун «Чодураа» колхозунда № 4 хойжу бригада-да мал оолдаашкыны тудулет-турар. Колан санында хураган-на, хураган. Март 20-ге чедир бригаданың хойжуларыңа ни-тизи-биле 2993 чыл төрөң. Ыңга хойнуң чаш төдү меңи алдын-ган. Хойжулар С. Луду, А. Ча-лаба, Ч. Курседин, Х. Шимет оларын колданырыңа хей хой-

лар оолдаан. Ылаңгыг Х. Шимет 350 хураганы меңи дөртүтүрүп турар. Ам бригадала төрүр хой 1600 кире. Бо хойларын күжү мурунуузул эгел, элөөн кудулап келген болгаш чаштын үези баа-берге деп чүвени хойжулар би-лип, улам кичээңгилг ажаллап туралар.

Кембрийск нефтизиниң разведчиктери

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Лена хемини эриңде, тайгада Марково суурун чоңоңга нефть чыдар черини тымылганыңан бээр барык үш чыл эр-ген. Оңу ажиткан чорук бүгү чуртга улуг өөрүшү болган. Чөөн Сибиряның хөгжүп ора-хыла улетпурунча нефть дыка чугула негетти-ниң турар болгай. Улетпур курдавырларының барыңа дыка хей кичилерин бугуруейиң тур-ганы Кембрийскиниң нефтизиниң өрүнөөшкни-ген атыгың үңгөн шимээни оң-он километр ырак черге дыңалып турган.

Оң соонда дораан-на Ленаның эриңче эк-тирүчүлүгү чоруп эгелгел. Уш четпес чыдар-нын иштиңе хемини эриңде нефтичлериң

хоорайжыгажы тургустунган, амгы үениң тү-чүс машиналары болгаш агрегаттары, тракто-рлар болгаш өрүнөөр станоктар ында бар апа-ган. Хүн келген тудуң на разведка ажалдары калбарып, нефть болгаш газ разведкалыга пер-спективалыг улам чаа-чаа шөлдер илереп турар. Барык өрүнөөшкниң буруу бедик шынарлыг нефтиниң улуг курдавырларының дугайыңа сан-медалдарың балыктап турар. Ур эвес ша-гүе эртер, ыңчанган ам дээринде эен чыдар чер улуг улетпурнун крайы боду берген турар.

База бир, сан талазы-биле алырга, он төрткү өрүнөөшкни...

СЭТА-нын фотокорреспондент.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГӨН ХҮНҮНДӨН БЭЭР 95 ЧЫЛ ОЮНГА

ПИТЕР АЖАЛЧЫНЫҢ ЭРГИМ БЕЛЭЭ

ПЯТИГОРСК. (СЭТА-ның корр.). Пятигорскиниң ирай му-зейинде чаа экспонат—В. И. Ленинниң улуг эвес, хүлерден кылган фигурасы бар. Ностомунуң өөктөрүн чешкөш, хо-ларын марманданган, бажын хажызыңа ийлендирип алган. Ийичи ыраа-ла черге кичээңгилг кыйгал алган турар. Хоочун питер ажалчы, лекичи кыйгыры-биле кирген комму-нист пенсионер М. П. Усов скульптураны хоорайга белек кыл-ды берген.

Дөртөн чыл мурунда, 1925 чылда, Ленинградтың «Крас-ный выбор» заводунун ажалчының чурттуң хей-хей хоорайларының ажалчы чоннарының хуңулуң чагың кү-сөдип турган. Пролетар революциянык баштыңыңың статуязын олар скульптер В. В. Козловтук модельдер-биле

хевилей кудуп турганнар. Элээн бичелеткен хоолгалары ажалчыңнар боттарыңа кылып алган. Оларнык бирээни ажалчы слесарь Усов алган. Ол боду скульптураны элтеп, хо-чоллаш, дозулап алган. Оңу ымак одазының портретин ху-магалыг мадагаллап чорутуу ышкыш, ол ажалчың оң хооар чүүлүн үр чылдарда хуумагалыг мадагаллап келген. Чугула фа-шисттик халдаашкының аар-берге үезинде М. П. Усов Став-ропольга чурттап турган, ол чүүлүңдүн үр эвес чарыч ужу-ра таварышкан. Хоорайдан чорудура Михаил Петрович херим иштиңге чажыт чер касыш, аңаа скульптураны чажырып каан. Ол дугайың чүгөл оң кырган нези Елизавета Исидо-ровна билдир турган. Шала мүсүзөр чаашкын удаа-дараа чаап турар апаарга, ол чажыт черин амыкташ, хүлерниң да-да

рышкыны аштааш, скульптураны огулунуң бижик столунуң кырыңа салып алган.

Орус херэжөөн, коммунист нези немец солдаттары тоом-ча чок болгаш чоргаар утаан. Олар ийи кичи турган. Бирээ-ни скульптураны сөгип алган, ыңгалда-даа эскеңи оңу ушта тырттып алгаш, турган черинге дедир салып кааш, оомум чугаалаң.

— Ленин гут. Музейниң ырымын барабан даажы уреним. Тунтарын хейлбейт тууап алган пионерлер чыскаал-биле залга кирип келген. Олар Илениниң хүлөр скульптураларының мурунуга доктап турупкан, хоочун большевиктерниң Ленин дугайыңа сактыгыңыңа дыңалп туралар.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунда

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиуму 1965 чылдың март 30-де Чарымы-биле Мурманск совнархоз-тун С. М. Киров аттыг «Апатит» комбинатының тудууга чедип алган чедипкелгиле болгаш будурулге кучулурун өй-шаанла ажаллаа кичирерин хандырганы дээр, РСФСР-ниң Тудуң министрствозунун «Апатиттуду» трестин база апатит концентратты будуруң талазы-биле күрүнө планнарын чедипкелгиле күтүспейи болгаш будурулге кучулурун шитгээди алганы дээр С. М. Киров

Практиканылар

Кызылдын башкы училищенин сургуулары Улуг-Хем районунун школаларына практикалар чоралар. Бо чылын дозуп үнөр 40 ажыг сургуулар практикасын эртиргени бо. Чаз-Хөл школаларынын эге класстарына Монгуш Момнак-Нара, Тойбуха Боранмаа, Хомушук Бичи-Уруг, Монгуш Часчык-Хем практикасын эртиргени бо. Олар теория талашы-биле билиглерин практикага билилгиле ажыглап турганнар.

Урок бүрүзүгө эки белекенип, көргүзүп материалдарын түрүп, бижилип ат туралар. Чурулга, ыры, күш-кудурга урктарын белик деп негизге эртиргип, урууларын сонургалып көрдүрүп шыдааннар. Анык башкыларнын практикасы чедилешкинини эртип, чаз-хөл чүдүлдерин школа амыдыралындан билип алганнар.

Н. ЧОЛДАН-ООЛ.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫН ДУЗАЗЫ

Чоокта чаз бир дыштанар хүнде Нарын 8 чыл школаларын үстүкү класстарына болгаш башкылар, ажылчылар беш кезек бөлүк бөп алгаш, малчыларга улуг дузаны чедиргенер. Эштер Бомбу, Мартсай, Демчик оларга уурткан бригада ийи кодаанын көрөйүн хоорган. Бата бир бригада үш машина бүрү чыгган. Эш Дахага уурткан бригада 700 хире прт кирер дар кажааны туткан.

Н. КУРЗАТ.

Эрэн район.

ХӨЙ-НИИТИЧИ БАШКЫ

5-11 класстарда музыка башкысы Александр Санданович Ондарын бора-тайгажылар хүндүлдерин. Ол чүгө школада эвес, суурда билигир кижиле: аныктарга ыры, танды өөрөткөн, концерт уурткан турар. Ол үш-шакты чок ажыглап чачыккан. Хостуг үелеринде бо-ла ыры аялгаш бижири олурар. Ондарын бижири аялгаштары аныктар куудулун-биле ыраажып туралар. Ынчангам бо идеилейли хөй-ниитичи башкы дээр, оон чангыс чер чурттуулук чөчүр Советтеринге сонгулда хүнүнде балылаашынын бергенер.

М. СЫГЫР-ООЛ.

Чоюн-Хемчик район.

МӨНГҮН-ТАЙГАДАН ХОЙЖУ

Бистин республикада боттары-ның шудургу күш-ажылы-биле чаз-хөл чедилешкинини чедип ал, чонун хүндүктелди эдиле мурнакчы хойжулар хөй. Бай-Тайганың Мөнгүн-Тайгага «Мал-чын» колхозунун хойжуу болгаш Мазыкавич Биче-оолду болгаш оон кайды Дартына Мага-Ширеванын оларын сангына кирип болур. Хойжуларнын кыштаа Мугур тайганын чиге баарында. Ам шак мында хай-нышкынын ажыл-иш калбарган. Нийтинин малын кыштап менди ажыраар, оон чаш төлү бүрүнү-биле камгалап алыр-дээр шынгыны демисели Биче-оол чорудуп турар. Чангыс чер-чуртуулук оон хоочун, дуржулга-лыг малчынымыс дээрлер. Мөнгүн-Тайгага чамдыкта калыгдошун кыш болганда беизин оон хойжуу белик болур.

Чоокта чаз оон аалынга баргаш, хойжуун ажал-херээ-биле танышкан бо.

Оларнын амыдыралы мал ажылы-биле сыйрып холбашкан улус, нийтинин малын он үш чыл малдан келген. Ажылнын түнүсүн чыл бүрүдө эки болуп, максалдыг ажалдап чорудулар.

Мөнгүн-Тайга дээрле хөй болгаш сарлык малды өстүреринге таарымчалыг чөч болбай. Олар-белчирин чөп ажылап, мал ажылын улам ийи сайгандар тайгалы-биле чүчү бодан турар силер?—деп, малчындан айтырарымыска, ол мынчаар чугаалады:

— Ынча дээрлер-ле чөп, кол-хостун нийти орулганын тозан хире хузуун мал ажылындан ап турар бис. Хөй ээтин, дүктү төрөп чуртка берип турар бис. Ынчалда-даа бо черин агаар-бодуу өскө черлерге болаарга онзагай чер чүсө. Кыштын айларынын чамдык хүндүлдерин шурганнаш тургунтарга малга берге байдалдар таваржыр. Ойт база тас. Сиген кезер черлер хоар.

— Ол чүдүлдерден чайлап, чаз калдыг чүдүлдерин кылза эки деп бодаар силер? деп айтырдымга, ол мынчаар харыштып турар:

— Кылып болур аргалар-ла хөй. Ону бис кылбай турарымыс чөгөнгөн. Хөй мал кыштаар Кара-Хову, Мөгөн-Бүрен дээр өскө-ке-даа черлерге кудуктарын казары черде негетинип келген. Республиканын суг-ажыл-агыл чери бо талашы-биле бисти каш-даа узаа мегелеп келди.

Кезек боданып олурар, ол база уламчылады:

— Мен бодап көрүмгө, өтсиген хирелгил чүсө болганда, кыжын алак дие ийи, аргалыг болза үш каттап көжүп чораш, малды оларлар кылдыр эки өтүгү, суглау черлерге немелде кыштагаар тузар болза эки. Чогу хөй оолдай бергенде төп кыштагаа келер, мынчаарга өтсиген куралтыгдан турары чугаажок болбай. Мында болуп өрткөн өтсиг-сонгулалыг куралга бистин мурнакчы хойжуусу Салчак Одай-оол олар талашы-биле шын айтырдым көдүрүп үндүгөн.

— Ийет-ийет, калдыг айтырдым ол көдүргөн кижиле?

— Чайын малды кажап-даа ажылаткычтай чылдар дегем олардыг Шаппаалче, Каргы-Бажынын тайгаларына боттангап чорудулар оларлар. Ону чорудар-да, боттада кечигериниң бежен хуузу эдилелди-биле чорурар, а бир чамымыс сиген кезер, кажаа сепээр.

Экономика талашы-биле билим, малчын колхоз хирезинде малчынын чурттап олурар чаз, бажыны хирелгил, тар, бичин болган ук колхозтук бажылар чери малчыларнын амыдырал-чуртталгаларына чогуру кичээлгенин салбайн турарын херечилеп турар.

— Шынал-ла чөгөнгөн ийин, от салгытарга ийи дегенде бээр, от өжөрө соолазы база холочо. Хоарм огден дора денердаан. Мен харын бажыны аттыг үелерге мен, өскө малчылар өгдөргө бодур ийин. Ынчаарга «Чыраа-Бажы» совхозтук Донгак Седеннин, оон кожа чурттап турар малчыларнын бажындарына чораш мен, магаалы чүсө чораш, хоорай чуртталгаларынын бажындары сагындарар. Биске даш-лаа бажыны тудурунун аргазы бар, ону кылбас-даа чүсө-дир—деп, Донгак Мазыкавич хомтап чугаалады.

Малчынын дуржулазынын дугайын чугаалам бердирис. Ол бодунун ажал-херээни дугайын мынчаар чугаалады:

— Хөй дээрле, өскө малга бо-даарга, база бир онзагай байдалдыг. Ол доктаамал хайгаарлаа болгаш ажалдаа кончүг ынак. Ынчангам хойжу кижиле ажылында белик көргүзүлгөндө чедип алыр дээр болза, бодунун ажылына ынак болур, беш салаадыг дег билер ужураар. Ынчангы бистин бо кыштактын оларлары калдыр-бертиг чер. Малдан бичин-ле хожуулар болза,

кандыг-даа чүсөге таваржып болур.

Чамдык малчынар малды чүсө кышы үсө онзагай ажаар деп санап туралар. Ындыг бол-бал-биле чыгырарып болбас. Бир эвес чайын эки семдирип, кышка эки белектер адыр, эдер-жигени эки чорудар болза, мал соокка шыдамы, чаш төлү бот-кур болур, кызыраар чоруктар база болбас.

Бис өрткөн чамдын чайынында хоюусту дөрт-беш оларларга барып семдирип чаллаан бис. Менде быгылган 314 хөй бар. Оон ам төрөө 280 хойлан 284 хураганын камгалап алган мен. Чаш хураганын хораашкыны болбайн турар.

Хойларын январь, февраль айларда оолдар кылдыр эдержилгенин, азы тарып боозалтыгын чорудар болза эки. Чүгө дээрле, хураганын 6—7 ай болган соонда негизден үсөөк, түскөй семдиргелге тургузарга күзүп барып, динг дендиз-лаа, дугу-лаа ортук дегилгелгил хойлар-биле деннежи бээр. Төрүтүгенин соонда он ай болганда ар хураганынын күрүгө салар, чамдыктарынын дүгө 7—8 айларда кыргып алыр. Эрткен күзүн бистин хураганыныстың динг дендизин 34—35 кг чедип турган, бир хураган-на 1 кг ажыг дүктү берген.

Бо чорук чик өрткөтүг ээти, белик үсөлгү дүктү алырарга аажок дузалыг дээрин дуржулгандан көстүп турар—деп, эр Биче-оол бузуредиг чугаалап олурар.

Он бир чик иштинде мал малдап келген дуржулгалыг малчын эр Биче-оол кыштага көжүп келгенде, оларын канчаар ажылаарынын планын тургузуп алгаш, кыштагдан арай ырак чоралар, арга-чарыктарын күсөөр кыжын олардадып алыр. Хөй мал оолдар чокшудай бергенде болгаш оолдар соонда курал алганы колан чогуугун оларынга хойну каларар. Күш-ажылга ынак, хөй-ниитичи херээ дээр чыдын чытпас, олт олурус бо кайгамчык кижини район болгаш колза Советтериниң депутаттыг каш узаа сонуг турган, а районун коммунистери ону партиянын Бай-Тайга райкомунун кечигүчүгө сонганнар.

Н. ХЕРГЕН.

МАЛЧЫННАР ХУРАЛЫН ЫНЧААР ЭРТТИРБЕС

Кандыг-даа хуралдын утка-шынарлыг, дээштик болгаш кижилеги ролдуз болуру оон организастыг беледизилген, ылангыя хуралга чугаалажып айтырдым ханы болмачылыг шидип алырдын, ону чонга баш буртугаар чарлап диндизындан хамааржыр. Бо байдалы «Шекпээр» совхозтук ууртукчулары чедир үнелөөниң Атын малчына-рынын хуралынын өрткөн байдалы херечилеп турар.

Хурал бора-бүдүн кызыл булуңга өрткөн. Кызыл булуңуң ишти чугаалаткычтай, шалашы будутту-мал. Ынча беш сандай, ийи тапчан-дан өскө чүсө чок. Хуралдын кижилеги чамдыкы шала кырынга олурар азы коридорга бут кырынга турар ууртук таваржыкан. А кол зоотехник аш Паппы дашаартан куу согааш экекелеш, оон кырынга олурган.

Ол хүн малчынарга нийтинин чөм-ненилгенин, оода ийи шай беизин ор-ганизаатарын совхозтук ууртукчу-лары бодулааннар. Кызыл булуңун иштинде совхозтук нийти ажыл-агый планынын талашы-биле чугаалайлар-дан өскө доолунар, плакаттар, агит-уудустар, сана паралааш, номнар болгаш солундар чок. Амаа радио-приемник тургузар дээрин мынчага чедир шиптирлеттирмезин.

Хурал таваржытып малчынар-га, концерт көргүзгөдүн организа-таван. Хемистер дээр өскө-лаа үсө-пүр бараанарыг чораш автолава-дан малчынар бараан садып албаан-нар. Чүгө дээрле малчынарга ол хурал таваржытып авас тиспырны совхозтук ууртукчулары баш бурун-гаар база бодулаан.

«Шекпээр» совхозтук кожасы «Малшевник» колхозтук дуржулазын-данга көргүзгөдүн чугула. Ынча малчынар хуралын азы хүнүн айда ийи удаа эртирп турарын мындыг: ол хүн колхозта бүгү-ле хөй-ниитичи кичээлгенин малчынардыг улаштыр-турар. Хурал болур черге баарга, амаа садыг четкен, эмчилер, ветеринария ажылдакчылары, колхозтук ууртукчу-лары бүрүн чыгыган турар. Мал ажылынын талашы-биле нагелет азы зооветеринария өөредилгенин кичээл доолулан соонда, малчынар-га кичи, концерт көргүзүр.

Улетүп болгаш аш-чөм бараан-нарын садыларар. Малчынар ол хурал авас акчалын ызылаа алган турар. Эмчилер кижилерин шиптип, эр-нер садар, а ветеринария ажылдакчылары мал шиптирп болгаш эмирер. Малчынар ол хүн чунар бажыга кирер. Нийтинин чөмненилгенин ор-

Агы-агы гарнизоннарын херээжен хөй-ниитичи ажылынын дуржулазынче улуг кичээлгени журнал салып турар.

Бо чуртка журналдын бир үндүрүшкүнүн үш кир-жикчи-дир, олар дээрле Совет Эвилелинги Маадыр-лары (солагай таладан оң талага): Г. Н. Маркова—шүүргедээр бомбардировщиктерин херээженер сос-таатыг 125-ки гвардейжи ухар чүүл полугунун эскад-рильезынын штурманы чораан, 70 ажыг дайынчы ужу-дуушкуннарын кылган, Л. М. Павличенко—сурагыс снайпер, Одессаны болгаш Севастопольдун камгала-лынын маадыры, 309 фашистерни узуткап чок кылган, Н. Ф. Меклин-Кравцова—дүнеки бомбардировщиктер-ниң 46-ы Таманын херээженер составыг гвардей-жи ухар чүүл полугунун эвено командири чораан, 982 дайынчы уждуушкунуну кылган.

Амгы хүннерде оларнын шуптузу дайынчы хоочун киржикчилериниң Совет комитетинде хөй-ниитичи улуг ажылын кылып туралар.

СЭТА-ның фотохроникасы.

оларнын саналдарындан алырга, сар-лык, чыгы, өшүк малдарын ажаа-ла-хайгаарлыг багай.

Амаа мынчага келер хөй, өшүк кыргырыг электромоторлаа пункттуу болгаш хөй чурт ванна чок. Моон жүрүндө чыл бүрү хөй, өшүкү 40—50 километр ырак черге хар-чар тавары сүрүп, хөй дүктү чиди-рин турарын малчынар шүтүңү-дөн болгаш бо частан агадеп Арыс-санын-Арыс суурга электромоторлаа пункттуу болгаш хөй чурт ванна-ны тургузарын совхозтук дирекция-зындан негезинер.

Моон солгаар Хемчиктен мал чөм-сөөртүп, хөй чарылда кылар чорук-ту сокадарын барымталааш, А-тын сугаттын черлеринге 150 га көк-суу тартынын болгаш малчын бу-руу 12 тоннадан ааш эвес сген белектерин хуралга дугуржуп алган-нар.

Нийтинин ажыгыг күш-ажылын кылырдын дээр, магыстак чөп-биле амыдыраар, чонун эг-хө-реңгил, малчын оларар ийи-чачыс кижилер Атын шөлөн булуңнарын-да каш чылдар иштинде шөмөлө-туралар. Шак нылыг кижилер дуга-йында шиптирп хөмчөлөр алыр-ны Шекпээр көзө Советтин дарагы эш Төгүс-оолдан малчынар база кат-тап негезинер. Т. ТАЛГАНКИН. («Шынык» көрр.).

СОНУРГАДЫС

ТАНДЫ районун «Тилдее» совхозтук аныктары Кара-Хаак салбарга келеш, концерт көргүскенер. Нийти ыр бөдүтүнчү күсүскен ырларын көргүзүлөр онла сонургаан.

Совхоз түнүнде клуб аргелек-чын эш Амгыртан уурткан аныктарын бо културга брига-даларын көргүзүп чорур ко-пертинин программаны байлаа болгаш солун болгашы-биле кара-хаакчыларнын сетилин өрткөн.

Е. ЮН.

Бөлгүм

УЛУГ-ХЕМ районун Булуң-Терек суурга көзө клубтун ча-нында бот-тыныгыр уран чүүл бөлүмү ажылдап турар. Оон киржикчилерин бир элчегил концерт чөкөт чаз Булуң-Терек суурга болган. Боттарынын бот-тыныгыр артистериниң концер-тин булуң-теректирлер сонурган көргөннөр.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

ДЕНЗИ ЧОК БАЙДАЛГА НИЖИ АЖЫЛДАП ЧЫДААР!

«Восход-2» деп корабль-спутник умуушкунун болгаш космос дегемини кичиник канчап үнүп шыдаанын тайылдырлап бээр-биле эң баштайгы эмчи-космонавт Б. Б. Егоровтан СЭТА-ның корреспон-дентизи дилээ.

— Космиктиг медицинаның бол-гаш биологичин талашы-биле алырга, «Восход-2»-ниң умуушкуну кандыг уур-дузалыгы?

— Бо умуушкунун ачынында бистин көргөнгө космонавтика-нын хөгжүлдө-биле, ылангыя оон келер үсү-биле, үк өрткөн аажок түдүш холбаалыг. Ол чорук, амаа тургаш, медицина-бодоттуг шип-чилдерин кылза чогуру, орбитага космиктиг улуг станицаларын тур-гузарына баштайгы казатча болган турарын чадаас.

Космиктиг умуушкунун үсүндө динг организмдин, оон иштинде космос кораблдинден үнген кижиниң калыктып байдалын шипчилеп өөрчүлүп тускай өрткөннөргө «Восход-2»-ниң умуушкуну зааок сонурганчыг болуп турар.

Космосе кижини үндүрерин бот-тандырынын мурнуна, шипчилел ажалдарын, Леонтовдун таварыш-каны ышкаш, шак ыныг онзагай байдалдар бар турга, чер кыры-га чорудуп турганын билигир бол-байн ан. Эксперимент чедилгел эрткини аа бис көрдүвүс, мын-чаарга бо херекке космиктиг меди-цинанын болгаш биологичиниң тус-кай өрткөннөргө ээзон ачы-хавы-алыг болганын ынгиниң чок.

— Наман кижини «хостуу-биле минисир» байдалга амылдап эге-лө бээр, оон мол физиолоттуг аныл-чорудулганын кандыг-нан-

дыг өскөрлишининер болур умурлу-гун?

— Бир эвес скафандр эки чо-гааттыгдан, таарымчалыг материал-дар шилип алдыгдан турар болза, космос дегемини шак ыныг «чорудушкун» корабльге олурган-ны сагындар аптар, ынчалда-да ка-биндан үнүп турар үсө космонав-тыга ээзон чамдык онзагай өскөр-лишини тыттып келер болбайн ан.

Чижээлээр, космоска хостуг «астынышык» чыгып солушкуну-нуң талашы-биле тускай өрткөн-нөргө кичээлгени ханыкшыла бээр. Кандыг-бир чүсө космос дег-еминге баргаш, аажок ийи бээр ийикке аажок соой бээр дээрин би-лр бис. Ол аныг болуушкуну ажап өрткө талашы-биле скафандр-ны хандырып турары камгалап ки-жиге канчаар дузалаа турарын то-дарлары чугула турган.

Өскө талашыла, «хостуу-биле кичиктирин» үсүндө кижиниң организмине деген чок байдалды чедирер салдары күштелип келген-дир апар. Бөдүүн чикеткен ап кө-рөөл. Бир эвес кижиниң дескинип өг-дөөлү дийжик, а ук дескинишкенин ол шоолуг эвес-ле чылдагаандан агадээр, ынан оожумнал доктары амаа ыныг-ла белеп эвес. Ын-дыг болганда, корабльди кагаш чо-руур умуушкуну космонавтыга тускай белекелдиг өрткө, космос дег-еминге мага-бодун башкарып ыла-ры негетинер ээр.

Космонавтынын медресел органа-рынын байдалы, характерынын көсүкү болгаш шынган-этериниң ханы минижиниң деп алдар вестибүлүзү аппаратын ажылаары база улуг уур-дузалыг болур. Бо

талашы-биле шипчилел ажалдары ам-даа доозулаан. «Восход-2»-ниң умуушкунун түнелдерин чаз, үнелгил материалдарын өрткөн-нөргө бээр.

Чер кырынын байдалдарына амылдап өөрчөгөн кичилериниң күш-ажылы чачылдары канчаар өскөрлөгөн туралы? Олар амаа амылдап чачылдарына өөрчир аптарлар бээр ала? Космоска амыл-дар дие, кижини кандыг-кандыг күш-ажылы чачылдарыг болур умурлуугун?

— Ол айтырдым тускай ар-теминдер шиптирлеп турар бол-гаш ажал үрден бээр чоруп келген. Олар ылангыя сөөлүг чылдары онза чугула уур-дузалыг апарган. Шуут космос дегеминиң кижиниң мага-бодунун байдалын шипчилээр ол ажалдарын эзулуг хөгжүлдө-дө болуп турар.

Мында ээзон чамдык бергелер тыттып тургузар. Космоска чораш кижини чүгө ажалдар черинге бо-лук чачыктырып таарыштырар эвес, харын амаа боду база таар-жып шыдаан турар болза эки ыш-каш. Ынчан деген чок байдалга тургаш, ажалдарынын онзагай чачылдары тыныгдан турар ужу-рут. Мынчангам космоска ажал-дар чүсө болганда, тускай өрткөн-нөргө ийи дугарыг профессионалыг болур апарын чадаас.

Гравитациянын салдары-биле ки-жи төртүтүп тургустунган. Амаа муң-муң чылдар негетинген. Гравитациянын салдарына кижини бөрүнү-биле таарыштып чачыгып, ону бодунун херекелгенин ажы-лап билер кылдыр өөрчөп а-ан.

Ынчангам кажан кижини чер ты-рышкынын күжү билдиртпес, космос дегеминиң барганда, оон организмдин ээзон хире-черегил эде тургузушкуну херекет апар. Ынчалда-даа кижини база эң-ле бол-базы «машина»-дыр дээрин чугаалаар херек. Кижиниң адап-тация талашы-биле аргалыг аажок болбайзыраптай. Мен бодурумга, организм үр үсүгү тургузууда дей-ли чок байдалга турган, амаа чор-тук чачыгып, чогууру-биле эде тур-густуна бээр ышкаш-тыр. Амаа чөкө хире шаг-үе негетинген амдынында чугаалаары берге, ын-чаллажок кижилериниң хөй кезинге ыныг адаптация тыттып келип болуру чадаас.

Деген чок байдалга кончүг үр ужулуп болур, шак ыныг космос кораблдерин тургузар талашы-биле бистин инженерлериске болгаш конструкторларыска медицина биле биология дузалар боор деп бо-лаар мен.

— Номчукчулар бистерге космос эрткин чүгө-даа болза чөкөтчө чаз тыттып негелген ыныг билдинер чүсө болбай. Онзаларын тускайлап болгу дег, ол эрткинни хөгжүлдө-үгө чогуу кандыг-кандыг эң кол үс-чадалар болгаш кол болуушкун-нар тургунар?

— Космиктиг медицина амаа-ла кург черге төртүтүп тыттып келбоз болуру ийин. Чүгүн-даа мурунунда ол, физиологичин, пси-хологичин, кибернетиканын бол-гаш өскө-лаа эртеринин ажалдап кылганы деген ол теоретиктиг би-лгеге даянып келген.

Ол өрткөнни баштайгы ухар

чораш. Космиктиг биология болгаш медицина талашы-биле тускай ар-теминдерге ол умуушкуну кон-чүг хөй информацияны берген.

Алактан сөөлүндө, бис чаз-чаз медоделер совет космонавтарын үр чедир, бөлүг умуушкуну-нын ачынында алган бис.

— Космоска умуушкуну үсүн-дө кылымал гравитациянын тургу-зар талашы-биле космос корабль-дериниң эртемденеринге, констру-кторларына ам космиктиг меди-цина кандыг негелдени салып тура-рыл?

— Ол айтырдым амаа-ла тодаргай эвес. Кылымал гравитация херек-тиг апары черде магат чок. Ын-чаарга кижиниң организмине ден-жи чок байдалдын таарымча чөк-салдары-биле демисел чүгө кыла-мал гравитациянын тургузуп кы-лыбыс кызыгаарлатынып кап-беле ужураар. Тускай сорулгага уланган шөмөлдерин чорудуп тургаш, кижини база белектерин, фармакологтуг херектериниң дуза-ы-биле оон ажалдап шыдаар арга-лы хөдөөр арттырары эргежок чугу-ла. Шипчилелер ийи улаанышкы-ны-биле чорутур апарар деп бодаар мен.

— Ам космиктиг медицинаның улам ыныгы болунар аргалары-нын дугайын ап көрөз. Наман-бир шакта космос чүрөн суудалдарынын үрелишиниң дээр өскө-даа аары-ларын экиртип эмнел болур, «он-таргайын» калыктыгы чөчүр кы-лаар хуула бөдүн чадас деп, эр-теминдериниң бердизи чугаалаан болгай. Шак ыныг перспентива-ларын дугайында космиктиг меди-цина ам чүчү чугаалап болуру?

— Деген чок байдалды эмээр-

ниң чөпсө кылдыр санаары ам дээр-денде эрте боор. Амдынында амаа чачыгып өөрчир херек. Кос-монавтыгын хөгжүлдө, кажан космоска чамдык ажалдарын, чи-жээлээр, чүркү үрелишиниң, өмнө агадеп болур хире шак ыныг байдалдарын тургузарына келер үсө дузалап болурун-да чадаас.

— Бистин космонавтарыстың умуушкуну сипер хайгаарп туралар ый

леметтар-биле чөпсегленип алгаш,
дайзыннарга улуг когаралды таварыштырбышпаан, Словакиянын демир оруктары-биле хап кирипкен.

Чаргадан! Олардын маалымдгы чо-
руктарын хей-төй салгалар сактай
чоруурлар. Уагустун ажээн негесчи-
лери алумче теже фашистери октап-
канын сангазы болдунмас турга
боор.

Богуслав Града документилери
ажыл керуп-ле ор. Биза—тура
алымнан чонун маалдыр хераа. Бугу-
ле словак чарлерден Банас Бистри-
цаже дыйнадылар шуша берилээс.

Бегун, Чехословакияны Совет Ар-
миянын хостайыгынн бээр чазы-
чылыкын бугудузуле, гитлериди Гер-
манияны чылга шалканысны чазы-
чылыкын бугудузуле, бис - ал бугу
уагусту тура залымчыкканы уагуб-
ле ууелел, бастия национал-хостал-
галды шимчээкинниевисе Совет Вил-
дакияны кузанын ооруп четтарин
тур бис. Мында кол чул блага, Со-
вет Армияны тилелестеи болга -
ул Б. Града.

Илья МАСЛЕННИКОВ,
СЭТА-НИИ, БОРДЖОМ

арт 27-28 хүнхеринде чырыдымш | алын база бүзүрелдин-биле камга- | чилер чазыг чокка часкы үеде х-
ажылдакчыларының профэвилели | лаап. Ол 3 километрини 11 минута 53 | тергини чылышкынны бээр даг

чилер чазыг чокка чаксы үеде хаакка тергептер чымышлыктарны бээр даштыкы суук устери-биле хаактарын ургедзын.

Ийн дугаар номерин, «Урожай» эки-тур спорту чыгышкылынын чемпиону К. Радостев 15 километри 56 минута 58 секундада эртип, башкыларын VI-гы кышкы спартакиадазынын ийн дапкыр чемпиону болган. Ол бирги разрядтын нормазын бадтыккан. Хаак уруунга ийяги чер дээр

жаны чыдаан чычык организмдин чычык, республиканың районларындагы чычык, составтык командалар кээп, бот-ның аразында бирги чер дээш чычык демиселди чорудуп турары өө-рүг. Бо удаада Току, Бай-Тайга, чычык районнын командалары кел-

А. Прозоров, О. Селен-оол болгаш Х. Алдын-оол оларын аразына чыгын чаргылдаа эгэлээн. Бо үнү хаакчыра 10 километрге эки түн исади көргүзүп, бот-боттарында чыдып кал-байн келгилээп, 5 кило-метрге улаштыр чоруп-кан. Кым ийгин черин ээлзэри 5 километрден хамаарышкан. О. Селе-ноол биле Х. Алдын-оол А. Прозорова ойлат-

38 минута 15 секундала эртен. Тес-Хемден О. Седен-оол бо дистанцияга 59 минута 24 секунда көргүзүп, үнөлөт саны шарын чаапал ап, комманданын байдазын экилчткен.

5 километрге маргылазын база-ла Э. Чоозу ажиткан. Оон соопал 30 секунда соайал манпал үнген З. Чернышов бо кышкы спортку сезонга үргүчү оинадыл келген удуларычымын тилкел. Э. Чоозу З. Чернышовын эрттиргеш, харып-даа чымал калган. Тилеккинши 5 километрге түнхиле—24 минута 13 секунда.

Команда талазы-биле ыдыг-ла уулуг эскерилишкенир болбаан. Бирги черде база-ла Бия-Хемпин башкы чар коммандасы. Ийигизиле—Чөөл-Хемчик районун башкылары.

Ний хүн иштинде эртен хаак маргылазын түнхиле мындыл: Бия-Хем районун башкылары бирги чери ээлеп, чардымыншы ажилдакыларын

кы компанияларнын өнчүзү бурму-
биле индонези улустун холунче
шилчээ.

«Пермина» деп, Индонезиянын
национал нефть компаниясы бүгү
америк ажыдакчыларын ажыл-
дан үндүр деп шийтипирлээн. Аме-
рик эксперттер болгаш чөвүлекчи-
лер узавас чурттан үнүп чоруур.

Хөмөтүл профессионаллыгын шийачир кубугун алган. Ийги чөрдө — Чөөн-Хөмчик районнуу башкылары. Оларга каш-ла сан ойнаткан тес-хөмчилөр үшкү чөрдө. Спарткизданын тиилекчилеринге хүндүлөл бижиктерия болгаш өртөктөг шайналдарны тывыс-

Хөмөтүл профессионаллыгын шийачир кубугун алган. Ийги черде — Чөөн-Хөмчик районнуу башкылары. Оларга каш-ла сан ойнаткан тес-хөмчилер үшкү черде. Спарткизданын тиилекчилеринге хүндүлөл бижиктерия болгаш өртөктөг шайналдарны тывыс-

Э. ЧОКСУМ.
ЧУРУКТА: 10, 15 километрге аяк түшпелди көргүсүн хаакты К. Радосты.

САДЫ—ДӨЛГӨЛГЕДЕ
 ...ишкинчериңиз дөлгөлгөз 1965
 а белеткеңиз турар. Чылдан чыл-
 экспонаттар немези, көрүчү-
 ге билдингир.
 ...ишкунуга «Херогляңчилер кооп-
 ларының арга-дурушпагы» деп
 бо дөлгөзгө чуруттун чамдык му-
 ргазын хэй-ниитиге таныштырып
 ...ызыл хоорайның төп нем сады-

М. Д. ЛАРЬКИН.

1-ДЕ
9.20, 11.15, 1.10, «Инспектор болгаш
чораан чылдары» 10.30, 12.30, 2.30,
3.15, 5.15, 7.15, 9 шактарда.

ЛДЗИПЕН 23-54. агитация болгаш